

KOLME PUHEENVUOROA PUOLUSTUSPOLITIIKASTA

Osmo Apunen

Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa sanat »joka tapauksessa» ovat avainasemassa.

Suomalaisen yya-sopimuksen tulkinnan mukaan sopimuksen sanonta »Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi» tarkoittaa, että Suomi torjuu alueeseensa kohdistuvan hyökkäyksen »joka tapauksessa,» oli siitä sovittu Neuvostoliiton kanssa tai ei. Saman logiikan mukaan voidaan sanonnasta johtaa myös Suomen sodanaikainen aseellinen puolueettomuus: Suomi puolustaa — velvollisuuksilleen uskollisena — aluettaan tuli hyökkäys miltä suunnalta tahansa.

Viisaana miehenä *Paasikivi* oli hyvin selvillä, että myös Neuvostoliiton taholla asiat voidaan nähdä »joka tapauksessa» — kategorian valossa. Tämä antoi hänelle aiheen kuvailla 9. 4. 1948 yya-sopimusta tavalla, jota *Max Jakobson* on luonnehtinut sopimuksen deskriptiiviseksi funktioksi. Paasikiven mukaan yya-sopimuksessa kuvattu avunantomekanismi »on itsestään selvää ja olosuhteiden luonnosta johtuvaa. Se vastaisi tapausten kulkua, jos sellainen onnettomuus esiintyisi, että Suomi joutuisi hyökkäyksen alaiseksi.»¹ Tämä perseptio Neuvostoliiton päättäväisyydestä huolehtia turvallisuudestaan myös Suomen suunнал-

la on Paasikiven ulkopoliittisen linjan lähtökohta. Sille antavat vakuuttavuutta ne riskit, joita Neuvostoliitto talvisotaan ryhtyessään otti.

Suomalaisten maksiimi oman alueen puolustamisesta »joka tapauksessa» saattaa joutua ristiriitaan neuvostoliittolaisen maksiimin kanssa. Tuloksena olisi aseellinen selkkaus tai sen uhka. Paasikiven linjan mukaan sellaista mahdollisuutta Suomella ei ole. Johdonmukaisena seurauksena tästä on, että Suomen kansallisella turvallisuudella on tärkeämpiäkin kriteereitä kuin alueellisen koskemattomuutensa puolustaminen olkoonkin, että alueellinen puolustus voi joissakin olosuhteissa palvella näitä kriteereitä. Puolustuspolitiikkamme ydinkysymys on, mitä nämä olosuhteet ovat.

Tilanne, jonka neuvostojohto näkee »joka tapauksessa» -kriteeriensä mukaisena, on Paasikiven terminologian mukaan Neuvostoliiton legitimiin turvallisuusintressiin kuuluva. Ja tämä intressi Suomen on oman etunsa vuoksi tyydytettävä. Sinänsä mielenkiintoinen havainto Parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä on tämän legitimiin intressin bagatellisointi. Nykyaikaisen sodankäyntiteknologian seurauksena Suomen nähdään siirtyneen suurvaltakonflikteilta suojaan — Pax Sovietican turvalliseen kenguruntaskuun, mihin myös *Joenniemi* ja *Blomberg* viittaavat. Tämän seurauksena voidaan otaksua, että Suomen osalta ei enää voi toistua tilanne, jossa Neuvostoliitolla olisi legitimi intressi valvottavanaan Suomessa. Eli kuten Max Jakobson sanoo Kuumassa linjassa:

»Voimakkaimmin ajaa puolueettomuuden asiaa kuitenkin yhä vahvistuva käsitys, että 1960-luvun lähestyessä loppuaan sotilaallisten keinojen käyttäminen idän ja lännen välisten kiistakysymysten ratkaisemiseen ei juuri voi enää tulla kysymykseen Euroopan oloissa.»²

Tämän seurauksena Suomen ja Neuvostoliiton suhteille olisivat yhä selvemmin antamassa leimaa kysymykset, jotka voidaan laskea Neuvostoliiton illegitiimin intressin piiriin. Jakobsoniin palatakseni:

»Määriteltään Neuvostoliiton legitimiin intressin Paasikiven ei ollut tarvis erikseen todeta, että muunlaiset intressit, esimerkiksi ideologiset, eivät luonnollisestikaan edellyttäneet myönnytyksiä Suomen puolelta.»³

Tämähän on tullut muuallakin arvovaltaisesti todettua. Tämä on Suomen puolelta mahdollisuus, jota ei ole.

Tämä on tilanne sellaisena kuin se esitetään. Onko se tosi?

Epäilemättä Suomen etujen mukaista tietyin kriteerein olisi, että kysymykseeni voitaisiin vastata myönteisesti. On myös todettava Suomen valtionjohdon ja ulkoasiainhallinnon määrätietoisesti työskennelleen sellaisten olojen edistämiseksi, että väkivallan käyttö ristiriitojen ratkaisukeinona siirtyisi historiaan ainakin Euroopassa. Ja saattaapa näin asian laita ainakin keskipitkällä tähtäyksellä ollakin. Edellisestä päätelmästä harvennan kuitenkin sanan käyttö. Väkivallan käyttö avoimesti suurvaltain — ja ilmeisesti myös

eri järjestelmiin kuuluvien valtioiden kesken ylipäänsä — ei näytä todelliselta mahdollisuudelta. Mutta valtioiden väliset — ja sisäiset — suhteet rakentuvat yhä olennaisesti tämän väkivallan uhkaan. U h k a taas on operatiivinen vain liittyessään kriisiin, ts. olosuhteisiin, joiden kontrolli ei ole tyystin kummaan osapuolen käsissä. Väkivallan irtiriistäytymisen uhka puolestaan tekee väkivallan käytön epätodennäköisyyden avaamat näköalat illusorisiksi. Väki-valta politiikan ultima rationa ei enää ole suunnitelmallisesti laadittujen keskitys- ym. suunnitelmien verkosto vaan tolkuton mahdollisuus mahdottomasta, jonka toteutumisen uhkalla pelataan.

Edellisen perusteella Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kääntyminen olotilaksi, jolle olisi ominaista Neuvostoliiton »joka tapauksessa» -kategorian vaipuminen historian pölyyn ja Suomen »joka tapauksessa» — mahdollisuuden korostuminen, ei näytä itsestään selvältä. (Sen toivottavuudesta en siis tässä sano mitään.) Tämä eurooppalaisten valtioiden uusi olotila on suuresti hämmentänyt yya-sopimuksen vaikutusalueita, joka vielä 1940- ja 1950-luvun alussa oli melko selvä. Avoimen sotilaallisen aggression painuminen taka-alalle ei välttämättä merkitse sopimuksen ilmaisemien legitiimien intressien katoamista. Ne ovat verhoutumassa uuteen asuun: Eikö rauhanomainen rinnakkainolo ole yhtä lailla perustavaa taistelua oman järjestelmän puolesta kuin Suuri isänmaallinen sota vaikka miekat taottaisiinkin auroiksi? Sotilaallisen voiman perustuminen talouteen vain korostaa tätä seikkaa.

Voimme olla Parlamentaarisen puolustuskomitean kanssa samaa mieltä siinä, että väkivallan käytön todennäköisyys Euroopassa on voimakkaasti vähentynyt. Ja että Itämeren strateginen painopiste on siirtynyt Tanskan salmiin. Entä sitten?

Kukaan ei ole suitsinut kansainvälistä kriisiä. Kriisiä ei ole ellei ole epävarmuutta, epävarmuus tuo uhan. Uhka on siis ajankohtainen mahdollisuus muodossa tai toisessa. Uhkaperseptioiden korostuminen kansainvälisissä suhteissa koskee väiltöntä lähiympäristöämme, valtiota, jotka on mainittu yya-sopimuksen operatiivisissa osissa. Uhkemekanismin ajankohtaistuminen kohottaa yya-sopimuksen toisen artiklan keskeiseksi.

Paasikiven tulkinnan mukaan yya-sopimuksen toinen artikla tarkoittaa neuvotteluja toimenpiteistä, jotka suoraan liittyvät ensimmäisen artiklan määräyksiin. Tämä näyttää olevan yleinen käsitys Suomessa ja tietysti keskeinen puolueettomuuspolitiikan kannalta. Sensijaan en ole aivan varma nähdäänkö Neuvostoliitossa ensimmäisen ja toisen artiklan suhde yhtä lineaarisena.

LÄHDEVIITTEET

- ¹ Paasikiven linja, Helsinki 1962, s. 99.
- ² M. Jakobson, Kuumalla linjalla. Helsinki 1969, s. 97.
- ³ Ibid., s. 62